

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความตายเป็นสิ่งที่น่ากลัวสำหรับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ คนส่วนมากพอได้ยินคำว่าตาย ก็รู้สึกหดหู่ท้อแท้ สิ้นหวัง แต่พระพุทธศาสนาเห็นว่าความตายเป็นหลักธรรมชนิดหนึ่งที่สามารถนำมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้ทุกคนนำมาใช้กับตนเองและผู้อื่น เพื่อจะได้ไม่ประมาท ความตายจัดอยู่ในเทวทูต ๔ คำว่า เทวทูต หมายถึงทูตแห่งความตาย เพราะบุคคลเมื่อมีผมหงอกแล้วก็เหมือนยืนอยู่ใกล้มัจจุราช เป็นหลักคำสอนสำคัญประการหนึ่ง ที่สอนให้มองเห็นชีวิตตามความเป็นจริง ปรากฏขึ้นทั้งแก่ตนเองและคนอื่น เป็นสื่อแจ้งข่าวของมฤตยู สิ่งที่เป็นสัญญาณเตือนใจให้ระลึกถึงคติธรรมดาของชีวิตอันมีสมณะเป็นที่สุด เพื่อจะได้เกิดความสังเวชและเร่งชวนชวายุทำความดีด้วยความไม่ประมาท^๑ ซึ่งปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปทั้งในสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต แต่ไม่มีผู้ใดสนใจ เป็นเหตุให้ประมาทเพเลิดเพลินในชีวิต หลงติดอยู่ในสิ่งต่าง ๆ เห็นผิดไปว่า จะมีชีวิตอยู่ ยืนนาน ไม่สนใจที่จะสร้างคุณงามความดี ที่จะติดตัวไปได้ในสัมปรายภพ เทวทูตที่ปรากฏให้เห็นถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเตือนให้รู้ว่าจะต้องเป็นไปตามนั้นอย่างแน่นอน ไม่มีผู้ใดจะบิดเบือนไม่ให้เป็นอย่างนั้นได้ การปรากฏของเทวทูตนั้นผสมผสานอยู่ทั่วไปกับสิ่งต่าง ๆ ในโลก เช่น เทวทูต คือความแก่ที่ปรากฏบนพระเศียรของพระเจ้ามณฑะ เป็นเหตุให้พระองค์เสด็จออกผนวชแล้วทรงเจริญพรหมวิหาร ๔ จนสำเร็จฌานสมาบัติ เมื่อสวรรคตได้เสด็จเข้าถึงพรหมโลก^๒ แม้พระเจ้าเนมิราชได้ทอดพระเนตรเห็นพระเกสาหงอกงอกขึ้นบนพระเศียรแล้วทรงบริจาคทานเป็นอันมากแล้วเสด็จออกผนวชเข้าถึงความเป็นผู้ส่ำรวมในศีล^๓ เทวทูต ดังกล่าวนี้ เป็นเทวทูตภายใน เพราะปรากฏขึ้นกับตนเอง ส่วนสตรีหรือชาย ผู้มีอายุ ๘๐ ปี ๙๐ ปี หรือ ๑๐๐ ปี เป็นคนชรา มีศีรษะคดหลัง โกง หลังค่อม ถือไม้เท้า เดินงก ๆ เงิน ๆ ฟันหัก ผมหงอก ศีรษะล้าน หน้างเหี่ยวตัวตกกระ^๔

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๓/๒๒., ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๘/๓๗๒., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๗.

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๘/๓๗๒.

^๓ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๔๒๑/๒๔๖.

^๔ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๖๓/๓๑๑.

ความตายหรือคนตาย ก็เป็นหนึ่งในเทวทูต ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย บรรพชิต^๕ ความตาย หรือการสิ้นชีวิตถือว่าเป็นความทุกข์อย่างหนึ่ง ดังพุทธพจน์ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร “ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกข์อริยสัจคือ แม้ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ความไม่ได้สิ่งที่ปรารถนา เป็นทุกข์ กล่าวโดยย่ออุปาทานขันธ์ ๕ ก็เป็นทุกข์^๖

มนุษย์ทุกคนบนโลกนี้ ตกอยู่ในอำนาจกฎธรรมชาติ มีความเป็นไปตามธรรมดา เริ่มต้นด้วยการเกิด มีการเริ่มต้นแล้วก็ต้องมีการสิ้นสุด การตายคือการสิ้นสุดของชีวิต เมื่อเกิดแล้วก็ต้องตาย หรือมีเกิดก็ต้องมีตาย ชีวิตมีเกิด (แก่ เจ็บ) ตาย เป็นธรรมดา ความตายเป็นธรรมดาของชีวิต คือลักษณะแห่งความเป็นอนิจจัง ตามคติแห่งธรรมดานี้ ทุกคนจะต้องเป็นอย่างนี้ ตัวเราเองก็ต้องเป็นอย่างนี้ มันเป็นเรื่องธรรมดา เป็นอนิจจังทำหน้าที่ของมันแล้ว จึงไม่สมควรและไม่มีเหตุผลใด ๆ ที่จะต้องเศร้าโศกเสียใจคิดได้อย่างนี้แล้ว ก็จะไม่กลัวและไม่เกิดทุกข์” ฉะนั้น พุทธศาสนิกชนควรถือเอาความตายหรือศพเป็นครู เป็นเครื่องเตือนใจมิให้ประมาทในชีวิต ทุกครั้งที่มาในงานศพ ควรถือเป็นโอกาสศึกษาเรื่องชีวิต เอาศพเป็นครูสอนใจ สอนให้รู้ว่าตนจักเป็นเช่นนี้เหมือนกัน การบอกตนเองเช่นนี้เท่ากับเป็นการเตือนตนเองให้เกิดความสำนึกว่า ความตายเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ ชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง รู้ไม่ได้ว่าจักตายเมื่อใด ด้วยโรคอะไร ณ สถานที่ใด จึงไม่ควรประมาทมัวเมาในชีวิตควรทำความคุ้นเคยกับความตาย จักได้ตายเสียก่อนตาย จิตก็จะปล่อยวางได้ ไม่หมกมุ่นมัวเมาในเรื่องอะไร ๆ มากเกินไป^๗

จากการศึกษาดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเห็นประเด็นปัญหาจึงได้ทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยแนวคิดเรื่องความตายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เพื่อต้องการทราบถึงแนวคิดเรื่องความตาย หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย และแนวทางการปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท อันจะเป็นคุณูปการในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองและผู้อื่นต่อไป

^๕ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๒/๒๙.

^๖ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *อยู่ก็สบาย ตายก็เป็นสุข*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒.

^๘ พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), *สังขารของชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความตายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความตายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ แนวคิดเรื่องความตายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๓.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความตายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๓.๓ แนวทางการปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

- ๑.๔.๑ ศึกษาความหมาย ความสำคัญ และประเภทของเรื่องความตายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และศึกษาแนวคิดเรื่องความตายจากรายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ แนวคิดทฤษฎีของผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๔.๒ ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย
- ๑.๔.๓ ศึกษาเรื่องแนวทางการปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันในศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัยนี้ จึงขอกำหนดความหมายแห่งศัพท์เฉพาะที่จะใช้ในงานวิจัยนี้ ดังนี้

๑.๕.๑ ความตาย มรณะ ความจุติ ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป มฤตยู ความตาย การทำกาละ ความแตกแห่งขันธ ความทอดทิ้งซากศพไว้ ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ สิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่เคลื่อนไหว การหมดอายุขัยของแต่ละคน การสิ้นชีวิต หรือการไม่หายใจ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑) ชนิกมรณะ ๒) สมมติมรณะ ๓) สมุจเฉทมรณะ

๑.๕.๒ แนวคิดเรื่องความตาย หมายถึง ความคิดเห็นเรื่องความตาย เช่น การนำความตายมาเป็นเครื่องระลึกถึงมรณานุสสติว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา เราไม่ล่วงพ้นจากความตายไปได้ เป็นต้น

๑.๕.๓ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย หมายถึง หมวดธรรมหรือหลักธรรมที่สนับสนุน ส่งเสริมเรื่องความตายให้ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์และครบองค์ประกอบ

๑.๕.๔ คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณวิเสส และคัมภีร์อื่น ๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องความตายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยได้ศึกษาและทบทวนเอกสารวิชาการรวมทั้งรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑.๖.๑ คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑) คัมภีร์พระไตรปิฎกที่แสดงความตาย ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกไว้หลายแห่ง เช่น พระสุตตันตปิฎก(ภาษาไทย) ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย และ อังคุตตรนิกาย สรุปได้ว่า

ในเทวทูตสูตร^๙ พระพุทธองค์ตรัสถึงบุคคลบางคนในโลกนี้ประพาสชีวิตด้วยกายวาจาและใจ หลังจากตายแล้ว จะไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถูกพระยายมสอบสวนซักไซ้ไล่เลียงถึงเทวทูต ๓ คือ คนแก่ คนเจ็บ และคนตาย เพื่อให้เขาระลึกถึงบุญกุศลที่ตนได้เคยกระทำไว้แล้วในขณะที่เกิดอยู่ในโลกมนุษย์ ถ้าระลึกไม่ได้ หรือไม่เห็นบุญกุศลของตนเลยก็就会被พระยายมตัดสินให้นายนิรบาลลงโทษตามสมควรแก่บาปกรรมที่ตนได้เคยกระทำไว้ด้วยกรรมกรรมทั้งหลาย

ในมหาปทานสูตร^{๑๐} พระพุทธองค์ตรัสถึงพระโฬิสัตว์ทอดพระเนตรเห็นเทวทูต ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ เห็นเทวทูต ๓ ข้างต้น แล้วเกิดความสลดสังเวชในพระทัย จึงทรงดำริหาทางที่จะพ้นจากความแก่ ความเจ็บ และความตาย ต่อมาพระองค์ได้พบเทวทูตที่ ๔ คือ สมณะ แล้วพิจารณาเห็นแนวทางที่จะพ้นจากความแก่ ความเจ็บ และความตาย จึงตัดสินพระทัยเสด็จออกผนวช

๑.๖.๒ ตำราวิชาการพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑) พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙) สรุปความได้ว่า กรรมทุกชนิดไม่ว่ากรรมดีหรือกรรมชั่ว เป็นเช่นกับเมล็ดพืช เพราะเป็นตัวบันดาลให้สัตว์โลกไปเกิดอยู่ในภูมิต่าง ๆ เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารโดยไม่มีวันสิ้นสุด ตราบใดสัตว์โลกยังมีกรรมติดอยู่ในสันดาน ก็จักต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารตราบนั้น ถ้าบุคคลเกิดดวงปัญญา เห็นทุกข์ภัย ปรรณานำตนให้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสาร ก็จงพยายามกำจัดกรรมอันเป็นตัวบันดาลเสีย เมื่อกรรมอันเป็นตัว

^๙ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๖/๑๙๑-๑๙๔.

^{๑๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๔/๕๖.

บันดาลได้ถูกกำจัดให้สูญสิ้นจากสันดาลแล้ว ก็จักถึงความบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด ให้ได้รับทุกข์ทรมานในวัฏสงสารอีกต่อไป^{๑๑}

๒) พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) สรุปความได้ว่า ได้กล่าวเตือน พุทธศาสนิกชนให้ถือเอาศพบเป็นครู เป็นเครื่องเตือนใจมิให้ประมาทในชีวิต ทุกครั้งที่มาในงานศพ ควรถือเป็นโอกาสศึกษาเรื่องชีวิต เอาศพบเป็นครูสอนใจ สอนให้รู้ว่าตนจักเป็นเช่นนี้เหมือนกัน การบอกตนเองเช่นนี้เท่ากับเป็นการเตือนตนเองให้เกิดความสำนึกว่า ความตายเป็นสิ่งเที่ยงแท้ ชีวิตเป็นสิ่งไม่เที่ยง รู้ไม่ได้ว่าจักตายเมื่อใด ด้วยโรคอะไร ณ สถานที่ใด จึงไม่ควรประมาทมัวเมาในชีวิต ควรทำความคุ้นเคยกับความตาย จักได้ตายเสียก่อนตาย จิตก็จะปล่อยวางได้ ไม่หมกมุ่นมัวเมาในเรื่องอะไร ๆ มากเกินไป^{๑๒}

๓) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) สรุปความได้ว่า ชีวิตนี้ตกอยู่ในอำนาจ กฎธรรมชาติ มีความเป็นไปตามธรรมดา เริ่มต้นด้วยการเกิด มีการเริ่มต้นแล้วก็ต้องมีการสิ้นสุด การตายคือการสิ้นสุดของชีวิต เมื่อเกิดแล้วก็ต้องตาย หรือมีเกิดก็ต้องมีตาย ชีวิตมีเกิด (แก่ เจ็บ) ตาย เป็นธรรมดา ความตายเป็นธรรมดาของชีวิต คือลักษณะแห่งความเป็นอนิจจัง ตามคติแห่งธรรมดานี้ ทุกคนจะต้องเป็นอย่างนี้ ตัวเราเองก็ต้องเป็นอย่างนี้ มันเป็นเรื่องธรรมดา เป็นอนิจจัง ทำหน้าที่ของมันแล้ว จึงไม่สมควรและไม่มีเหตุผลใด ๆ ที่จะต้องเศร้าโศกเสียใจคิดได้อย่างนี้แล้ว ก็จะไม่กลัวและไม่เกิดทุกข์^{๑๓}

๔) วศิน อินทสระ สรุปความได้ว่า นรกสวรรค์มีประโยชน์มากทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคมส่วนรวม ทำให้เป็นคนกลัวเวรกรรม ไม่กล้าทำความชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง เพราะเกรงผลแห่งกรรมจะติดตามตนไปให้ผลในชาติหน้า ทางฝ่ายดีก็ทำให้เป็นผู้มีใจมั่นคงในคุณงามความดี ทำให้เป็นคนบากบั่นมั่นคงในกุศลธรรม ส่วนคนที่ไม่เชื่อในเรื่องนรกสวรรค์มักพอใจทำความดีและหนีความชั่วเท่าที่นึกว่าจะมีคนเห็น จึงเป็นคนทอดง่ายเมื่อได้ทุกข์ และหลงระเริงเมื่อได้สุข ผู้เชื่อเรื่องบุญกรรมและนรกสวรรค์ย่อมชักจูงบุตรภรรยาหรือสามีและบริวารชนให้กลัวบาปกรรมให้มั่นสร้างสมบุญกุศล^{๑๔}

^{๑๑} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙), **กรรมที่ปณี**, (กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๕๖๐.

^{๑๒} พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญา นันทภิกขุ), **สังขธรรมของชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **อยู่กับตายก็เป็นสุข**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒.

^{๑๔} วศิน อินทสระ, **สวรรค์นรก-บุญบาปในพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๗), หน้า ๕๑.

๕) ศรัณย์ ไมตรีเวช (ดังตฤณ) สรุปความได้ว่า ในวัยเด็กและวัยหนุ่มสาวเป็นช่วงต้นของชีวิต ทุกอย่างมีแต่เจริญขึ้น และอุดมสมบูรณ์แข็งแรงต่อเมื่อเข้าช่วงวัย ๓๐ จะเกิดสัญญาณเตือนแผ่ว ๆ โดยมาในรูปของความอ่อนแรงลงผิวพรรณเริ่มปรากฏร่องรอยเล็ก ๆ เห็นความไม่เที่ยงของสังขารได้บ้างแล้ว พอ ๔๐ ต้น ๆ รูปของอวัยวะที่เริ่มชำรุด ผอมร่วงบ้าง ฟันเสื่อมบ้าง พอ ๕๐ ขึ้นไป จะเห็นความเสื่อมของร่างกาย การเตือนในช่วงเวลาสุดท้ายของชีวิตไม่เหมือนกัน บางคนถูกเตือนอย่างรุนแรง รู้สึกอ่อนแรงมาก จนวาระสุดท้ายของชีวิตก็มาถึงโดยไม่ทันตั้งเสียครอบครัวย^{๑๕}

๑.๖.๓ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ (วันจันทร์) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า นรกและสวรรค์มีผลกระทบต่อระบบสังคมไทยทั้งทางด้านจิตกรรม วรรณกรรม และพิธีกรรม โดยเฉพาะด้านจิตกรรมผาผนังตามปูชนียสถาน มีการแสดงภาพของนรกไว้อย่างน่ากลัว และแสดงภาพของสวรรค์ไว้อย่างน่าเพลิดเพลินยินดี จนทำให้เกิดความคิดขึ้นว่าชีวิตนี้ นรกคือสิ่งที่น่ากลัวที่สุด ทำชั่วต้องไปตกนรก สวรรค์คือสิ่งที่น่าปรารถนา ทำดีต้องไปเกิดในสวรรค์ แนวความคิดเรื่องนรกและสวรรค์ทำให้คนเห็นผลของการทำความดีและความชั่ว จะได้ละความชั่วทำความดี^{๑๖}

๒) พระครูกล้าญาณธรรมโฆษ (รุ่ง กลยาโณ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ : กรณีศึกษาชุมชนตำบลตรวจ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดสุรินทร์” ผลวิจัยพบว่า ความตายคือกระบวนการจบของชีวิต หมายถึง การสิ้นใจ การสิ้นสภาพของการมีชีวิต แนวคิดเรื่องความตายในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มองว่าความตายเป็นเรื่องปกติธรรมดาของชีวิต แต่สาระแห่งการตายสามารถนำมาสร้างสิ่งดีงาม นำมาเป็นเครื่องเตือนสติไม่ให้ประมาทหมั่นมาในวัยในชีวิต เป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรม และปฏิบัติธรรมบำเพ็ญเพียรให้บรรลุผลต่อไป ส่วนประเพณีการจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น สมัยพุทธกาลจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายเฉพาะบุคคลสำคัญ เช่น พระพุทธเจ้า พระพุทธบิดา

^{๑๕} ศรัณย์ ไมตรีเวช (ดังตฤณ), *เสียดายคนตายไม่ได้อ่าน*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดีเอ็มดี, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓๐.

^{๑๖} พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ, “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนธรรมบาลีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๔, หน้า ๖๕.

และพระพุทธรูปบางรูป ส่วนบุคคลทั่วไปไม่ปรากฏว่ามีพิธีกรรมด้านนี้ แต่มีการจัดการเกี่ยวกับศพอย่างเรียบง่ายโดยการเผา การฝัง การทิ้งศพให้เป็นอาหารของสัตว์ การนำศพลอยแม่น้ำ^{๑๗}

๓) พระมหารบ ธมมธโร (หิริยชาติ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “มโนทัศน์เกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา : การศึกษาเชิงวิเคราะห์” ผลวิจัยพบว่า เรื่องความตายและการเกิด มีความสำคัญมากในด้านหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา และเป็นแนวทางในการวางพื้นฐานความคิดด้านศีลธรรมอันดีงาม ตลอดจนทำความเข้าใจให้กระจ่างแจ้งถึงเรื่องหลักกรรมและสังสารวัฏ หรือการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะไขไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมจารีต ประเพณี ทำชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้ดีและมีความหมายเข้าใจกฎเกณฑ์ธรรมชาติดอย่างแท้จริง รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบอย่างเต็มกำลังความสามารถ ไม่ปล่อยชีวิตให้ไร้ค่าและความหมาย สิ่งเหล่านั้นทั้งหมดที่จะเป็นแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือนิพพาน^{๑๘}

๔) พระสมุห์มงคล เกสโร (ติมาก) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปริศนาธรรมจากพิธีกรรมงานศพ : ศึกษาเฉพาะกรณีพิธีกรรมงานศพในอำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร” ผลวิจัยพบว่า ปริศนาธรรมในงานศพ หมายถึง การบอกเหตุผล ความเชื่อ หรืออธิบายถึงวิธีการปฏิบัติในพิธีกรรมงานศพของพุทธศาสนิกชนในพิธีการต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องความตายเป็นปริศนาธรรมและปรัชญาซ่อนอยู่เสมอ และในรูปแบบของปริศนาธรรมในงานศพนี้ เป็นแง่ให้คิดตรอง โดยใช้ปัญญาเป็นหลักให้แก่เจอนางทั้งหลายที่ได้ผูกเอาไว้ เช่น การอาบน้ำศพ เป็นการทำความสะอาดร่างกายของผู้ตายให้สะอาดบริสุทธิ์ เพื่อให้ผู้ตายจะได้ไปสู่ภพอื่น โดยมีลักษณะหมดจด ปริศนาธรรม สอนให้รู้ว่าคนเรานั้นต้องเอา ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นน้ำอาบกายวาจาและใจให้สะอาด แต่ผู้ตายไปแล้วไม่สามารถจะอาบได้ แม้แต่อาบน้ำเองก็ยังไม่ได้ต้องอาศัยผู้อื่นอาบให้ การอาบน้ำคือการเอา ศีล สมาธิ และปัญญามาปฏิบัติ จะต้องปฏิบัติเองและต้องปฏิบัติในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่^{๑๙}

^{๑๗} พระครูถิยานธรรมโฆษ (รุ่ง กลยาโณ), “การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ: กรณีศึกษาชุมชนตำบลตรว อำเภอสรรค จังหวัดสุรินทร์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, ๑๖๙ หน้า.

^{๑๘} พระมหารบ ธมมธโร (หิริยชาติ), “มโนทัศน์เกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา: การศึกษาเชิงวิเคราะห์”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗, ๑๔๑ หน้า.

^{๑๙} พระสมุห์มงคล เกสโร (ติมาก), “ศึกษาปริศนาธรรมจากพิธีกรรมงานศพ: ศึกษาเฉพาะกรณีพิธีกรรมงานศพในอำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑, ๑๗๖ หน้า.

๕) กาญจนา จิตต์วัฒน์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการการเตรียมตัวตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับวัชรยาน” ผลวิจัยพบว่า แนวคำสอนเรื่องความตาย และการเตรียมตัวตายอยู่มากมาย โดยพระพุทธศาสนายอมรับว่าความตายเป็นภัยอย่างหนึ่ง ที่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายต่างหวาดกลัวที่สุด ซึ่งแท้ที่จริงแล้วความตายเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่งที่มาคู่กับการเกิดคือ สัตว์โลกทั้งหลายเกิดมาเท่าใดก็ย่อมตายไปเท่านั้น เพียงแต่จะช้าหรือเร็วเท่านั้น^{๒๐}

๖) อุดมพร ชื่นไพบูลย์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความตายในมิติพระพุทธศาสนา” ผลวิจัยพบว่า ความตายเป็นปรากฏการณ์ที่คู่กับความเกิด ในระดับปรมัตถ์ ความตาย คือ ความแตกทำลายแห่งรูปขันธ์และนามขันธ์ ธาตุที่มารวมกันจนปรากฏเป็นก้อนรูปหรือหน่วยของชีวิตหยุดทำหน้าที่ แยกจากกันไป จึงทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก การแยกกันของธาตุเหล่านั้นเป็นเพียงขณะเดียวระหว่างจุติจิตกับปฏิสนธิจิต จากนั้น พลังของกิเลสและกรรมจึงเป็นเหตุปัจจัยให้ธาตุชุดใหม่มารวมกันเป็นก้อนรูปขึ้นอีก เรียกว่า เกิด แล้วชีวิตดำเนินไปจนถึงขณะจุติจิตดับ เรียกว่า ตาย วณเวียนไปไม่รู้จบ ตราบเท่าที่ยังมีเหตุให้เกิด คือ กิเลส^{๒๑}

จากการศึกษาดังกล่าว สรุปความได้ว่า ความตายเป็นสิ่งที่มีความพร้อมกับความเกิดสรรพสัตว์ในโลกนี้ที่เกิดขึ้นมาแล้วย่อมตายไปตามเหตุปัจจัยของตนเองทั้งนั้น ช้าหรือเร็วก็ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย คำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงสอนเรื่องของเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นของธรรมดา ความตาย คือสัจธรรม ความจริงที่มนุษย์ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยง หรือหนีความตายไปได้ ฉะนั้น มนุษย์ควรพิจารณาถึงความตายอยู่เนื่อง ๆ ไม่ควรประมาทในการดำเนินชีวิต ควรศึกษาทำความเข้าใจให้ชัดเจน เพื่อจะได้นำไปประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้อง ผู้วิจัยจึงได้ค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่น่าเชื่อถือได้มาสนับสนุน โดยยึดถือพระไตรปิฎกเป็นหลัก รวมทั้งคัมภีร์ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางวิชาการ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับความตายได้อย่างถูกต้อง ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Document Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของความตายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท แล้วนำมาสรุปบรรยายเชิงพรรณนาดังต่อไปนี้

^{๒๐} กาญจนา จิตต์วัฒน์, “การบูรณาการการเตรียมตัวตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับวัชรยาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, ๒๒๘ หน้า.

^{๒๑} อุดมพร ชื่นไพบูลย์, “ความตายในมิติพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖, ๒๙๑ หน้า.

๑.๗.๑ ศึกษาชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ คัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมอรรถกถาภาษาไทย แปลชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๔ พร้อมอรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องความตาย เพื่อเป็นการขยายความในเนื้อหาเพิ่มเติม จากคัมภีร์พระไตรปิฎกให้มีความละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น

๑.๗.๒ นำข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้ามาเรียบเรียงแล้วเสนอผู้เชี่ยวชาญ ควบคุมวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้อง

๑.๗.๓ นำข้อมูลที่ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วนั้น มาปรับปรุงแก้ไขเรียบเรียงและบรรยายเชิงพรรณนาต่อไป

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องความตายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความตายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ทราบแนวทางการปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท